

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА
ЛАБОРАТОРІЯ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Ілля ШУТАК

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Харків
«Право»
2018

УДК 340.115(075.8)
Ш94

Шутак І. Д.
Ш94   Розвиток теорії та практики юридичної техніки / І. Д. Шутак. –
Харків : Право, 2018. – 368 с.

ISBN 978-966-937-376-2

Праця містить результат опрацювання значного масиву фахової літератури з юридичної техніки. Систематизовано наукові розробки спеціалістів у галузі юридичної техніки та обґрунтовано, що знання системи методів і засобів, професійних юридичних правил і процедур, які використовуються для забезпечення письмової побудови, конструктивності та досконалості нормативно-правових актів, необхідні для підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, його систематизації та розробки проектів нормативно-правових актів.

Для викладачів юридичних факультетів, студентів, аспірантів, парламентаріїв та усіх зацікавлених.

УДК 340.115(075.8)

ISBN 978-966-937-376-2

© Шутак І. Д., 2018
© Лабораторія академічних досліджень
правового регулювання та юридичної
техніки, 2018
© Видавництво «Право», 2018

ПЕРЕДМОВА

Питання юридичної техніки є одними з найважливіших для юридичної науки. Юридична техніка сприяє не тільки автономізації конкретних правових галузей, а й їх інтеграції, що визначається потребами розвитку концепцій теоретичного правознавства, його інтеграції у європейський дослідницький простір.

Активне наукове дослідження юридичної техніки в Україні почалось з 90-х рр. ХХ ст., коли вона постала на карті світу як молода і незалежна держава. У період планування нової, як передбачалось, правової системи, нової правової ідеології розроблялась і нова концепція створення українського законодавства, головною перевагою якого була б народність, а відтак ясність і простота його положень. Швидкі темпи створення такого законодавства без урахування прийомів та засобів юридичної техніки спричинили прийняття великої кількості необдуманих, юридично неякісних та логічно неструктурованих нормативно-правових актів, що при подальшому їх застосуванні призвело до численних помилок, колізій та протиріч у регулюванні суспільних відносин, при вирішенні конкретних життєвих обставин.

Розвиток юридичної техніки зумовлений її взаємодією з логікою, філологією, герменевтикою. У науковій літературі до числа дисциплін, взаємопов'язаних із юридичною технікою, включають також праксеологію, кібернетику та ін.

У першому розділі даної праці розкрито доктрину та теорію юридичної техніки, питання про предмет юридичної техніки як сфери наукових знань та самостійної навчальної дисципліни. Визначено сутність теоретичної основи юридичної техніки, основні підходи до поняття «юридична техніка», сфери її застосування. На основі теоретичних положень про юридичну техніку виокремлено змістовні характеристики та види юридичної техніки.

Обґрунтовано, що техніка має соціокультурну цінність, а щодо юридичної сфери – акумулює в собі історично успадковані потенціал і апробовані практикою зразки національного права. Показано співвідношення технологій правотворчої діяльності в сучасних європейських правових системах.

На основі систематизації наукових розробок обґрунтовано, що юридична техніка поєднує загальну теорію права та галузеві дисципліни: цивільне, кримінальне, адміністративне, міжнародне право та ін.

Галузеві науки не обмежуються тими практичними рекомендаціями, які розробляє для них теорія права. Зрештою, загальна теорія права на даному етапі себе вже вичерпала. Професійні прийоми і засоби доповнюють, конкретизують, розвивають положення загальної юридичної техніки, наповнюють їх конкретним практичним змістом. Прикладом можуть слугувати техніка укладання договору, техніка ведення судового засідання, техніка кваліфікації злочину. Багато засобів юридичної техніки вивчаються в рамках трудового та сімейного права – конструкції, фікції, презумпції, преюдиції.

Крім того, у праці розглядається питання конструкції норми права в процесі формування та реалізації права, а також техніко-юридичного інструментарію тлумачення норм права. Проблематика наукових статей, які увійшли до структури цієї праці, стосується також окремих аспектів юридичної техніки міжнародного права. Зокрема, конституційне врегулювання засад зовнішньої політики є передумовою правильного застосування міжнародних застережень.

Другий розділ присвячений прикладним аспектам теорії юридичної техніки. Наголошено на інструментальному прикладному характері юридичної техніки та її ролі в реформуванні інститутів права і держави. Розкрито питання про практику застосування техніки і технології юридичної техніки, тлумачення норм права. Функціональна роль визначається через сукупність прийомів і засобів, за допомогою яких відбувається оволодіння навичками, знаннями і досвідом щодо вдосконалення майстерності юриста в процесі діяльності.

Оскільки правова система України у силу об'єктивних та суб'єктивних причин переживає постійне оновлення, за такої ситуації з метою забезпечення принципу стабільності правового регулювання першочергового значення набуває юридична визначеність основного джерела українського права – нормативно-правового акта.

У зв'язку з наведеним знайшли обґрунтування засоби забезпечення належного юридично-технічного та технологічного рівня нормативно-правових актів, тобто розробка та законодавче закріплення вимог і правил юридичної техніки та технології, а також здійснення спеціальних програм, покликаних сприяти забезпеченню належного юридично-технічного та технологічного рівня нормативно-правових актів. Зокрема, в «Розвитку теорії та практики юридичної техніки» аргументовано доцільність розробки та прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти України», який би системно врегулював вимоги до юридичної техніки в нормативно-правовому акті.

До передумов і засобів забезпечення належного юридично-технічного рівня законодавства відносять: закріплення в чинному законодавстві вимог і правил юридичної техніки; розробку комплексних прогнозних і планових актів стосовно розвитку законодавства; заходи щодо систематизації чинного законодавства; створення спеціалізованих органів, структур, підрозділів, а також здійснення спеціальних програм, покликаних сприяти забезпеченню належного юридично-технічного рівня законодавства.

В результаті опрацювання значного масиву фахової літератури з юридичної техніки ми дійшли висновку, що на даному етапі більшість вчених погоджуються з тим, що в лоні теорії права з'явився відносно автономний науковий напрям – юридична техніка.

На особливу увагу заслуговує визначення ролі юридичної техніки в системно-структурному вдосконаленні правової системи України, а також обґрунтування доцільності впровадження юридичної техніки як навчальної дисципліни. Юридична наука та освіта сьогодні є надмірно абстрактною і певним чином відірваною від практики. Наслідком цього є неготовність випускників до професійної діяльності, передовсім, недостатня юридико-технічна підготовка, хоча у формуванні професійних компетентностей майбутнього юриста юридична техніка може претендувати на роль однієї з базових, засадничих навчальних дисциплін. Доктринально визначальним є вивчення засобів юридичної техніки та правил юридичної технології, яке має здійснюватись через поєднання загальнотеоретичних узагальнень та галузевої практики.

Таким чином, даною працею, зважаючи на пріоритетність напрямів наукових досліджень у галузі юридичної техніки перед науковою спільнотою актуалізується завдання – виявляти можливі способи використання засобів юридичної техніки, розробляти рекомендації щодо їх оптимізації та нормативного закріплення. Усі розробки зараховуватимуться до скарбниці юридично-технічних знань, зміст та обсяг яких для кожного представника юридичної професії слугуватимуть орієнтиром для виконання найбільш спільних та персоналізованих юридичних завдань.

РОЗДІЛ 1
ДОКТРИНА ТА ТЕОРІЯ
ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ Й ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)*

Сучасна епоха характеризується тенденцією до зростання взаємозалежності держав світового співтовариства. Потужні інтеграційні процеси ще більше розширили свободу переміщення через кордони держав ідей і концепцій глобального співіснування. Внаслідок цього складається різноманітний, взаємозалежний і багато в чому цілісний світ.

Реалізація міжнародно-правових зобов'язань України має на меті наявність відповідності (несуперечності) всієї системи національного законодавства міжнародно-правовим стандартам.

У цьому напрямі одним із ефективних засобів забезпечення постійного, гнучкого контакту національних і міжнародних правових систем є застереження міжнародних актів.

Традиційно в міжнародно-правовому контексті увага передусім приділяється застереженням до міжнародних договорів, під якими треба розуміти однібічні дії, за допомогою яких держава прагне вилучити з тексту договору певне положення з тих або інших причин (політичних, економічних та ін.) [1]. У ст. 2 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1969 року) дається таке визначення застереженню: «Застереження» означає однібічну заяву в будь-якому формулюванні і під будь-яким найменуванням, зроблену державою під час підписання, ратифікації, прийняття або затвердження договору або приєднання до нього, за допомогою якого вона прагне виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до даної держави» [2]. Прикладом слугує застереження України до пункту II-5 порядку денного засідання Ради голів урядів держав – учасниць СНД «Про Містобудівну Хартію Співдружності Незалежних Держав» (Мінськ, 4 червня 1999 року) [3] у такому формулюванні: «Україна буде брати участь у підготовці тільки тих програм і проектів, у яких вона зацікавлена».

У загальноправовому аспекті варто зазначити, що не всі міжнародні акти допускають наявність до них застережень. Заборони засте-

* Шутак І. Д. Застереження міжнародних нормативних правових актів (загальнотеоретичні й типологічні аспекти) // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. 2008. №2. С. 113–119.

режень реалізуються як безпосередньо у процесі вироблення й прийняття міжнародного правового акта, так і в процесі ратифікації, затвердження або приєднання до нього.

Стаття 19 «Формулювання застережень» Віденської Конвенції про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1969 року) [4] імперативно встановлює, що «держава може під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження договору або приєднання до нього формулювати застереження, за винятком таких випадків:

- а) дане застереження забороняється договором;
- б) договір передбачає, що можна робити тільки певні застереження, до числа яких дане застереження не входить;
- с) у випадках, що не підпадають під дію пунктів «а» і «б», застереження несумісне з об'єктом і цілями договору».

Між тим, реалізація даних винятків дає не завжди однозначні результати. Якщо стосовно дії пунктів «а» і «б» Віденської Конвенції все гранично зрозуміло, то положення пункту «с» викликає сумнів у своїй визначеності.

Безумовну заборону будь-яких застережень передбачає, наприклад, ст. XXII Конвенції про заборону розробки, виробництва, нагромадження й застосування хімічної зброї й про її знищення (Париж, 13 січня 1993 року) [5]: «Статті даної Конвенції не підлягають застереженням».

Аналогічну заборону встановлює ст. 37 Конвенції про біологічну розмаїтість (Ріо-де-Жанейро, 5 червня 1992 року) [6]: «Будь-які застереження до даної Конвенції є неприпустимими».

Навпаки, диференційований підхід до застережень використовується в ст. 56 Конвенції про міжнародні гарантії відносно рухомого устаткування (Кейптаун, 16 листопада 2001 року) [7]: «Неприпустимі будь-які застереження до даної Конвенції, але можуть бути зроблені заяви, що допускаються статтями 39, 40, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58 і 60, відповідно до положень цих статей».

Визначеність у питання застосування застережень вносить перелік ситуацій, коли застереження припустимі. Стаття 30 Міжнародної конвенції про рятування 1989 року (Лондон, 28 квітня 1989 року) [8] містить вичерпний перелік таких ситуацій:

«1. Будь-яка держава може під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання зарезервувати за собою право не застосовувати положення даної Конвенції:

- а) коли рятувальна операція має місце у внутрішніх водах і всі залучені судна є суднами внутрішнього плавання;

б) коли рятувальні операції мають місце у внутрішніх водах і не залучене ніяке судно;

с) коли всі зацікавлені сторони є громадянами або організаціями цієї держави;

б) коли залучене майно є морським майном культурного характеру доісторичного, археологічного або історичного значення й перебуває на морському дні».

Інша ситуація складається, якщо для прийняття застережень потрібна інтерпретація цілей міжнародного акта.

Сьогодні багато міжнародних правових актів фіксують цілі, досягнення яких передбачається у зв'язку з їхнім прийняттям. Водночас доводиться констатувати, що час від часу зазначені цілі викладені досить широко, абстрактно або гранично вузько, що робить їхнє дотримання звичайною декларацією. Звідси – спроби обмеження застережень, подібних до міжнародних актів, можуть виявитися малорезультативними.

Стаття 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті (Париж, 19 жовтня 2005 року) [9] встановлює, що «... ціль даної Конвенції в рамках стратегії й програми діяльності ЮНЕСКО в сфері фізичного виховання й спорту полягає у сприянні запобіганню застосування допінгу в спорті й боротьбі з ним в інтересах його викорінення». При цьому ст. 43 вводить абсолютну заборону застережень: «Не допускаються будь-які застереження, не сумісні із предметом і метою даної Конвенції».

Тут варто зазначити, що даний акт не містить вказівок на предмет регулювання, а отже, у цьому аспекті застереження є цілком припустимі. Водночас не можна не звернути уваги на такий недолік у змісті Конвенції: якщо в ст. 1 фіксується тільки одна мета, то визначення в ст. 2 викладені для декількох «цілей даної Конвенції».

Ще більш парадоксальна ситуація складається в тому випадку, якщо міжнародний акт містить заборону застережень, несумісних із його цілями, однак в змісті самого акта мета як така не зазначена. Стаття 51 Конвенції про права дитини (Нью-Йорк, 20 листопада 1989 року) [10] визначає, що:

«1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує і розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами в момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні із цілями й завданнями даної Конвенції, не допускаються.